

18. Maugham W.S. Cakes and Ale or the Skeleton in the Cupboard. – М.: Менеджер, 2000. – 256 с.

*Тучкова О.О.*  
*Київський національний*  
*лінгвістичний університет*

## **ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПЕРСОНАЖІВ У РОМАНІ ЖОРЖ САНД “ELLE ET LUI”**

Запропоноване у науковий обіг поняття “гендер” надало нового бачення багатьом проблемам у тому числі й проблемі взаємозв’язку мовлення зі статтю мовця. Теорія мовної особистості, розроблена Ю. М. Карауловим, відкриває можливості для дослідження особливостей мовлення чоловіків і жінок. Мовна особистість проявляється у мові/тексті та реконструюється в головних своїх рисах через мовні засоби [6, 38]. Комплексний підхід до гендерної варіативності художнього мовлення включає детальний розгляд стилів мовної особистості, а саме когнітивного, комунікативного й емотивного стилів. Таким чином, аналізуючи особливості когнітивного стилю мовної особистості жінки і чоловіка, можна виявити розбіжності у відображенні й обробці інформації, в їхньому характері оцінок, у наявності певних знань, що активізуються у цьому процесі. Аналіз емотивного стилю мовної особистості допомагає виявити особливості способу відображення суб’єктом мовлення власних емоцій, а в художньому тексті й емоцій персонажів саме через мовні засоби. Комунікативний стиль розкриває спрямованість автора тексту (чоловіка чи жінки) на читача як партнера по комунікації та застосування певних комунікативних стратегій [5, 43].

*Метою* дослідження є визначити та систематизувати особливості гендерних характеристик когнітивного, комунікативного й емотивного стилів у романі Жорж Санд “Elle et Lui”.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких основних завдань, як визначення головних рис когнітивного стилю мовної особистості персонажа чоловіка і персонажа жінки та окреслення особливостей когнітивного стилю паталогічної особистості; уточнення особливостей емотивного стилю у романі Жорж Санд “Elle et Lui”; опис специфіки прояву комунікативного стилю авторки художнього твору.

*Актуальність* роботи визначається зростаючим інтересом мовознавців до виявлення взаємозв’язку між мовленням і особистістю в усіх проявах та породжуванім нею мовленням. Це дозволяє проникнути у прихований зміст твору, адекватніше зрозуміти установки та цінності, зумовлені гендером.

Важливим показником особливостей когнітивного стилю мовної особистості жінки-письменниці XIX сторіччя виступає індивідуально-авторська образність. Як ідеологеми, так і кореляти тропів несуть інформацію про специфіку авторських когнітивних пріоритетів, що зумовлюються особливостями життєвого досвіду, на який неминуче накладає відбиток гендерна приналежність. Ідеологеми мовної особистості – це сукупність понять, які, при акценті на них авторської думки, потребують образного способу вираження. В той час, як дескриптори ідеологем виступають понятійними фільтрами, посередниками для оформлення концептів [6, 22]. Важливою рисою стереотипних уявлень про особливості когнітивного стилю жінок вважають вплив таких факторів, як домогосподарство та особисті відносини. Це проявляється у звуженні інтересів

жінок-письменниць, зосередженні уваги на близьких та надмірній деталізації оповіді [2, 76]. Досліджуючи метафори та порівняння персонажу жіночої статі, можна стверджувати про часткову наявність стереотипів. У групі “ЛЮДИНА В ЦІЛОМУ” є дві підгрупи “чоловік” та “жінка”. В підгрупі “чоловік” кореляти відображають інтерес жінки-письменниці не до фізичних рис чоловіка, а до його душевних рис. Деталізованіше представлена підгрупа “жінка”, де найчисельнішими корелятами є *музика*, *магічні сили*, *рідина*. Порівняння жінкою себе з музичною нотою є прикладом майже обов’язкового музичного виховання у ХІХ сторіччі. Кореляти підгрупи “жінка” *магічні сили* підтверджують стереотип, що жінкам притаманно пов’язувати події життя з магічними силами. Персонаж жінка – митець, вона творить, і цим вона заробляє собі на життя, що є вже саме по собі нетиповим для літератури ХVІІІ – ХІХ сторіччя. У групі “ДУХОВНА ТА ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ” такі ідеологеми, як “*le travail*” (робота) супроводжується корелятами *brulant* (палаючий), *passioné* (пристрасний); *l’execution* (виконання) – *trop de feu* (забагато вогню); *l’œuvre* (твір) – *d’être échauffée par le sentiment* (бути запаленим почуттями). Саме через невдоволення стосунками з чоловіком всі свої почуття жінка переносить на роботу, та єдина пристрасть, що залишається і яка ніколи не згасне, це материнська любов. Треба зазначити, що серед корелятив ідеологеми “жінка” можна прослідкувати наявність трьох стихій, а саме вогню, повітря та рідини. Жінка може запалити вогонь, додати повітря, щоб зробити вогонь сильнішим чи загасити його рідиною. Авторка надає жінці більше влади, свободи у своєму власному виборі. Отже, через ідеологеми та їх кореляти ми можемо спостерігати зміни у системі цінностей. По-перше, не дарма авторкою для персонажа жінки було обрано роботу митця, адже донедавна ця професія розглядалася не більш, як жіноче захоплення, але не як джерело матеріального доходу для жінки. По-друге, певна матеріальна незалежність дозволяє не боятися прожити без чоловіка. Але авторка підкреслює більшу важливість для жінки бути матір’ю, ніж коханкою: *Elle était mère, et la mère avait irrévocablement tué l’amante* (EL, 100) – “Вона була матір’ю, і саме ця роль назавжди покінчила з коханкою”.

Розглядаючи когнітивний стиль персонажа чоловіка, можна виділити такі групи: ЛЮДИНА В ЦІЛОМУ, ФІЗИЧНІ АРТЕФАКТИ, ДУХОВНІ АРТЕФАКТИ, ПРИРОДНІ ЯВИЩА. Чоловік асоціюється з серцем (*le cœur*) та першим кроком (*le premier mouvement*), у той час, як у минулому він бачив себе як привид (*spectre d’un homme*). Жінка викликає ніжні асоціації – *l’existence noble* (шляхетне існування), *l’avenir* (майбутнє). Духовні артефакти представлені через любов, фатальну любов, романтичність, натхнення. Любов у персонажа чоловіка асоціюється з небом, що являє стихію повітря, в той час як натхнення вимагає вогню (*l’inspiration exige le feu*), а вогонь – це і є сама жінка.

Третім персонажем у аналізованому творі є персонаж чоловік з паталогічним типом мислення. Зазначимо основні риси паталогічної особистості: роздвоєння у світобаченні, невідповідність мотивів та необхідності, перекручені цінності, чередування розуму та імпульсу мотивів [4, 89]. Результатом паталогічного типу мислення є дезінтеграція світогляду, тобто дійсність та бачення світу відмінні. Це підтверджується протиріччями корелятив. Наприклад, персонаж Лоран асоціює жінку, з одного боку, зі старою божевільною (*la vieille folle*), зі сфінксом (*le sphinx*), з вогнем, що пече мозок (*le feu qui brule le cerveau*), з іншого боку, вона для нього є ангелом (*un ange*), сестрою милосердя (*soeur de charité*). У особистості з паталогічним типом мислення виникають протиріччя між розумом та імпульсом. Імпульс проявляється у приступах, у галюцинаціях. На концептуальному рівні не можна не відмітити особистий конфлікт, у той час як у комунікативній поведінці проявляються міжособистісні конфлікти. Концепт ЖЕРТВА представлений поняттями жертва (*la proie*), загублений (*le perdu*), в’язень (*le prisonnier*):

*J'étais un mur de prison. Vous n'avez oublié qu'une chose: c'est qu'il y a derrière ce mur un prisonnier* (EL, 45) – “Я був стіною в'язниці. Ви забули лишень одну річ, що за цією стіною перебуває в'язень”; *Le spectre de la débauche ne veut pas lâcher sa proie, [...] il viendra me railler et me crier: il est trop tard* (EL, 62) – “Привид розпусти не бажає залишати свою здобич, [...] він прийде знущатися наді мною та крикне мені, що вже занадто пізно”; *Perdu dans la forêt et dans l'esprit de sa maitresse [...]* (EL, 48) – “Загублений у лісі та в коханці[...]”. Наступний концепт, який є логічним продовженням попереднього, є концепт СМЕРТЬ: “la mort” (смерть), “les tombes” (могили), “la cimetière” (кладовище): *Qui est donc mort? Est-ce Thérèse? Est-ce Palmer? [...] Non, c'est toi, répondit-il en se parlant à lui-même, c'est toi qui as vécu dans cette maison les seuls jours de ta vie, et qui y rentres inerte, abandonné, oublié comme un cadavre* (EL, 60) – “Отже, хто мертвий? Це Тереза? Це Пальмер? Ні, – говорячи до себе, відповів Лоран, саме ти прожив у цьому домі самотні дні свого життя, повернувся бездіяльним, покинутим, забутим мов мертвець”. Під час галюцинації він відчуває себе мертвим, а порожня кімната з накритими меблями нагадує йому могилу. Це прояв його страху залишитись самому. Ще один із найчисельніших концептів – це концепт “ДИТИНА” (*l'enfant*): *Je ne suis pas devenu égoïste comme un enfant gâté* (EL, 39) – “Я не став егоїстом немов дитина”; *Je vous aime comme un enfant* (EL, 50) – “Я вас кохаю неначе дитина”; *[...] se compare à un enfant prodigue* (EL, 88) – “[...]порівнюватись з блудним сином”; *[...] un enfant de ciel* (EL, 91) – “дитина неба”; *[...] et qui fut capable d'aimer l'enfant ingrat et insensé que j'étais* (EL, 87) – “[...]яка могла любити дитину невдячну та нерозважливу, якою я був”. Треба зазначити, що в концепті “ДИТИНА ” він асоціює себе то з гарною, то з поганою дитиною, що підтверджує роздвоєння особистості і є результатом дезінтеграції світобачення. Мовлення цього персонажу можна охарактеризувати як складне та абстрактне, що є ще однією рисою особистості з паталогічним типом мислення: *“Alors vous vous sentirez comme un animal sauvage dompté par un enfant et toujours prêt à le dévorer pour rompre sa chaîne. Et en jour que vous aurez tué le faible gardien, vous vous enfuriez tout seul, rugissant de joie et secouant la crinière; mais alors ... les bêtes du désert vous feront peur, et pour avoir connu le cage, vous n'aimerez plus la liberté”* (EL, 103). Наведений фрагмент є прикладом складного метафоричного мислення особистості з паталогічним типом мислення. У розповіді про свій душевний стан персонаж використовує займенник “vous”, що тим самим ставить співрозмовника в його ситуацію. Можна прослідкувати нетипове порівняння людини з дикою твариною, яка агресивно поводить ся та завжди наготові розірвати свій ланцюг: *[...] rugissant de joie et secouant la crinière [...]* (рече від радості та трусить гривею). Ці словосполучення супроводжуються такими дієсловами, які створюють страшну картину: *dompter, dévorer, tuer, faire peur*.

Основою виявлення гендерної специфіки комунікативного стилю виступають стратегії та тактики ведення літературного діалогу, що проявляються в особливостях утілення образу оповідача (наратема інтенціональності), образу персонажа-оповідача (наратема фокалізації) та образу читача (наратема адресації). Провідною стратегією реалізації наратеми-інтенціональності, що реконструюється на базі коментарів-узагальнень, є прийом інтимізації мовлення. Засобом утілення цієї стратегії слугують такі тактики: увага приділяється особистісним стосункам, які описуються в деталях, використання особових займенників 2-ї особи, метафоричний характер коментарів, залучення різних засобів іншомовлення як спосіб пом'якшення категоричності висловлювань. Але в той же час авторка використовує вирази, які підкреслюють її впевненість – *à coup sûr* (“точно”), *certes* (“звичайно”), *j'ai remarqué* (“я помітила”). Однак для чоловічого типу письма притаманні інші риси: наявність чіткого висновку в кінці коментарю, іноді запропонуються варіанти

на вибір, домінування рішучого характеру висловлення, алюзія.

Наратема фокалізації є засобом привернення уваги читачів на значущих фрагментах тексту. Основною стратегією втілення наратеми фокалізації виступає презентація текстової ситуації крізь призму бачення жінки-фокалізатора. Важливу роль у тексті з жінкою-фокалізатором займають запахи, звуки, дотики, що є присутніми в аналізованому творі. Образність думки та виявлення типово жіночих почуттів характеризує наратему фокалізації з жіночої точки зору. До основних тактик реалізації наратеми адресації у творі належать використання значної кількості запитальних та окличних речень. Особливість запитань полягає у структурі запитання, що складається власне з запитання та відповіді. Автор також використовує вставні слова, притаманні невимушеному спілкуванню, що створює картину діалогу зі співрозмовником. Залучаючи особовий займенник “pous”, автор зближується з читачем. Це допомагає створити образ автора та читача, які знайомі один із одним та вступають у невимушену розмову.

Гендерні показники особливостей емотивного стилю мовної особистості стосуються як якісних характеристик, так і їхньої інтенсивності. Виокремлення емотем відбувалося на базі лексики, що називає почуття, емоції та психофізичні стани. У творі Жорж Санд “Elle et Lui” були виокремлені такі групи емотем: емотеми збентеження/неспокою, приязні/доброзичливості, заспокоєння/самовладання, радості/задоволення, невдоволення/смутку та емотеми надії, здивування, образи. Таким чином, аналізований твір має значну кількість емотем, які позначають не тільки жіночі почуття, але й чоловічі [1, 43]. Компаративний аналіз протилежних емотем визначає перевагу емотем радості та задоволення, що підкреслює позитивні налаштування жінок. Показники емотем на рівні модифікаторів-інтенсифікаторів свідчать про стереотип, що жінки-письменниці розкривають емоції персонажів глибше, вдаючись до детального опису: опис суміші почуттів, конкретизація та перебільшення емоцій. Треба зазначити використання вульгарної лексики, що є рисою чоловічої експресії емоцій, і стало надзвичайно важливим кроком жінки-письменниці XIX сторіччя.

Таким чином, були уточнені такі основні фактори гендерної диференціації французького роману XIX сторіччя, як виявлення одної з перших спроб жіночого письма, жіночого тлумачення особистісних стосунків та переоцінки певних життєвих принципів. Мовна особистість має вивчатися комплексно, її когнітивний, комунікативний та емотивний стилі надали змогу відтворити цілісну картину жінки-письменниці XIX сторіччя. Виявлені характеристики художніх текстів не слід вважати абсолютними, притаманними усім письменницям-жінкам XIX сторіччя, визначення особливостей стилю яких потребує індивідуального дослідження.

#### **Використана література:**

1. Агеев В.С. Психологические исследования социальных стереотипов // Вопросы психологии. – 1986. – №1. – С. 95-101.
2. Агеев В.С. Психологические и социальные функции полоролевых стереотипов // Вопросы психологии. – 1987. – № 2. – С. 152-158.
3. Бацевич Ф. Основи девіатології. – Львів: Видавництво ЛНУ, 2000. – 236 с.
4. Голод В.И., Шахнарович А.М. Коммуникативные и когнитивные аспекты текста как единицы речевой деятельности // Коммуникативные единицы языка: Сб. научн. тр. МГПИИЯ. – М.: МГПИИЯ. – 1985. – Вып. 252. – С. 33-43.
5. Казачишина О.Л. Лінгвістичні прояви гендерних характеристик англомовних художніх текстів (на матеріалі американської прози): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2003. – 18 с.
6. Cramer C. Stereotypes of Women's Speech // Language and Speech. – 1974. – P. 624–630.

*Джерела ілюстративного матеріалу:*

EL: Georges Sand. Elle et Lui. – Les Belles Editions, 63, Rue Servan, 63, Paris-XI, 1893. – 189 p.

*Федорова О.В.  
Національний педагогічний  
університет імені М.П. Драгоманова*

## **ГЕНДЕРНИЙ ТА КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОГО ГАЗЕТНОГО ДИСКУРСІВ**

Сучасна система лінгвістичних дисциплін знаходиться на стадії інтенсивних перетворень. Змінюються аспекти та зміст розробок у галузі давно сформованих розділів мовознавства, уточнюються та поглиблюються зв'язки з суміжними науками, формуються нові лінгвістичні дисципліни та напрямки. В той же час нова проблематика, яка стосується окремих сфер мовленнєвої діяльності, виникає і в рамках інших наук – соціології, психології та логіки, зберігаючи при цьому свою методологічну специфіку. Усі ці зміни безпосередньо пов'язані зі змінами в загальній орієнтації мовознавства, яка намітилися на початку 70-х років ХХ ст. Вони можуть бути охарактеризовані як перехід від вивчення мови як формальної системи, абстрагованої від умов її використання, до розгляду мови як засобу комунікативної взаємодії, яка здійснюється в соціальному контексті [3, 71].

Наріжним каменем нової парадигми мовознавства є людина у діалектичному зв'язку з мовою. Таке розуміння призначення лінгвістичних досліджень дозволяє окреслити коло важливих перспектив у пізнанні людини і суспільства крізь призму мови. Сучасні мовознавці уже володіють значними напрацюваннями, що виявляють особливості людських оцінних суджень, емоцій, мотивів та фреймів поведінки, стереотипів, концептосфери, когнітивних процесів, соціальних ролей і статусів та ін. шляхом інтерпретації мовних явищ та мовленнєвих актів [1]. Однак питання про вибір найбільш репрезентативного об'єкта дослідження залишається актуальним. Важливо, аби обраний об'єкт віддзеркалював не лише об'єктивно висловлену інформацію, але й людину, що дану інформацію висловлює в усій її суб'єктивності та соціальності у певних ситуаціях мовлення.

Більшість чених схиляються до думки, що таким об'єктом може бути текст та дискурс. Розуміння тексту як інформаційно-комунікативної одиниці найвищого рівня мови спирається на такі його ознаки, як послідовність мовних знаків, лінійність структури, семантична зв'язність та змістова цілісність. Розвиток комунікативної лінгвістики розширює уявлення про текст не тільки як про готовий продукт мовлення, а й як елемент комунікативного акту в позиції між трансмісором і реципієнтом, між мовцями, між адресатом та адресантом [9; 138]. Деякі вчені ототожнюють процес спілкування з текстом, вважаючи його втіленням самої комунікації. Інші – розглядають текст як результат спілкування, співвідносячи його з поняттям “дискурс”. У такому розумінні текст постає як “вичерпаний”, “зупинений” дискурс” [3; 73].

Поняття “дискурс” відносно поняття “текст” є новим, однак також характерне варіативністю трактувань та визначень. Ф. С. Бацевич визначає дискурс як: “тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; як синтез когнітивних,